

Юлія БЕХ

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри методології науки
та міжнародної освіти Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

Ключові слова: космополітизм, людина, постлюдина, людина-Інтермен, Планетарна особистість, суспільство знань.

У статті розглянуто потребу зміни світоглядної позиції на зміст освіти ХХІ ст. під впливом становлення планетарної особистості, розгортання суспільства знань, формування планетарного соціального організму. Подано алгоритми саморозгортання Семантичного Всесвіту, людини, суспільства, зміни виду цивілізації. Все це має бути предметом наукового дослідження і змістом навчальних дисциплін в університетах майбутнього.

УДК 140.8:172.16:378"20"ХХІст.

**КОСМОПОЛІТИЗМ
ЯК СВІТОГЛЯДНО-
ІДЕОЛОГІЧНА
ПЛАТФОРМА
РОЗБУДОВИ ОСВІТИ
ХХІ СТОЛІТТЯ**

© Бех Ю., 2015

роблеми розбудови освіти, особливо вищої професійної, є актуальними з багатьох позицій. Глибина їх полягає у визначенні змісту навчання, стратегії виховання і, нарешті, технологій реалізації, якими можливо привести національні системи навчання і виховання до якісної освіти. Якість вирішення цих проблем залежить у першу чергу від світоглядно-ідеологічного підходу до управління освітянським процесом.

Ми ж убачаємо, що корінь якісного вирішення проблем освіти ХХІ ст. знаходиться в площині зміни світогляду й ідеології поведінки людей: з одного боку, організаторів освітянських послуг, а з іншого – споживачів освітніх послуг. Адже будь-яке співтовариство «зібране» і відтворюється на певній матриці. Важливим її зрізом є когнітивна структура – система засобів пізнання реальності та інструментів суспільної свідомості й обміну інформацією (мова, значущі факти, теоретичні уявлення, методи, міра, логіка та ін.). Коротко пояснимо, про що йде мова.

Справа полягає в тому, що зміст епохи завжди визначав зміст і якість освіти, оскільки

ки вона або сприяла, або гальмувала соціальний розвиток людини і суспільства. Потреба удосконалити освіту виникла з тієї причини, що наприкінці ХХ ст. «дух епохи» піднявся на якісно інший рівень розвитку, розбурхавши ментальні засади етносу. Ми не зрозуміли своєчасно або не сприйняли серйозно попередження Гегеля про те, «що якщо тільки дух народу піднімається на більш високий рівень, усі моменти державного устрою, пов'язані з попередніми рівнями його розвитку, втрачають свою усталеність, вони повинні занепасти, і не існує сили, здатної їх утримати» [2, с. 379].

Тож для того, щоб зрозуміти дух інформаційної епохи, потрібно змінити панівний технократичний світогляд на космополітичний і відтворити принципово іншу картину світоустрою третього тисячоліття. Цінність останнього полягає в тому, що він дозволяє на основі якісно нової картини світу усвідомити напрям і зміст нового етапу в розвитку людини і суспільства. Нарешті, має допомогти усвідомити масштаби, напрям і кінцеву мету планетарного розвитку. При виконанні такої місії він стає науковим світоглядом для нової доби соціального розвитку планетарної системи.

З вищенаведеного випливає, що основу наукової картини світу та змісту освіти у ХХІ ст. має складати усвідомлення нового образу життєустрою планетарної спільноти – планетарного соціального організму. Глобалізація невідворотно виведе нас на цей організаційний рівень світоустрою світу. Тому ми повинні вивчати цей рівень та його складові, а саме: людину і суспільство, а також провідні тенденції його становлення, що відбувається у формі коєволюції людини і суспільства.

Почати такий аналіз вважаємо за потрібне з людини як головного замовника, об'єкта і виконавця освітянського процесу, і яка протягом інформаційної доби має набути властивостей планетарної особистості.

Для нас є цілком очевидним фактом, що цей вид розумної живої речовини у сучасній науці, позначений як «біологічна люди-

на», швидко проходить унікальний шлях геологічних метаморфоз по лінії: пралюдина – біологічна людина – Особистість людини – Планетарна особистість – Ноосферна особистість (безтілесний суб'єкт) – Променисте людство.

У пошуках образу людини майбутньої доби нас цікавить відзеркалення в літературі так званої Постлюдини. С. Хоружий, розглядаючи проблему формування Постлюдини, зазначає, що на сьогодні антропологічний «сплеск» принципово відрізняється від попередніх: «уперше в історії Людини повна трансформація нею самої себе, власної природи та конституції, стає технічно здійсненою, і Людина, визначеним чином, неухильно починає вже вибудовувати відповідні практики» [7].

Дослідник зазначає, що хоча слово «постлюдина» давно вживається в літературі, сам термін досі не має прийнятного наукового визначення ні як філософський концепт, ні як поняття науково-технологічної сфери, тому що її самої ще немає, вона тільки «на підході», тому вона – справжній фантом, що походить з кінця ХХІ ст.

Цьому образу відповідає людина-челенджер (*challenge*), людина мережі, або *networker*, людина-понтифік, людина-навігатор, які в сумі, за словами російського дослідника С. Смирнова, є «Людиною переходу», або *homo ludens*. Не варто також забувати про людину-кіборга, модель якої активно обговорюється багатьма дослідниками. Ці «моделі людини» існують відповідно до «фігури ідентичності», залежно від історичного процесу розвитку для кожного періоду характерна власна модель людини. Тож, на нашу думку, концепт Постлюдини є не чим іншим, як Планетарною особистістю з усім багатством атрибутивних властивостей людини ХХІ ст.

«Людина Мережі – Інтермен» також є одним з проєктів стану майбутньої людини. «Інтерменом» можна назвати людину ХХІ століття, життя якої тісно пов'язане з Інтернетом. Особистість Інтермена формується в Мережі і належить мережевим співтовариствам. Інтермен буде плани, вихо-

дячи лише з можливостей, що відкриваються Мережею, інтелектуально і емоційно прив'язаний до неї, залежить від процесів, що відбуваються в кіберпросторі, переживає захват і потрясіння у зв'язку з подіями, що відбуваються в Мережі, закохується і ненавидить через Мережу, шукає допомоги, підтримки через Мережу і лише Мережу.

Ми вважаємо, що характер соціальної діяльності Інтермена визначається не тільки тим, що чинник тілесності відходить на задній план разом з наочно-матеріальною дійсністю, покликаною лише забезпечувати його електронну особистість та її успіхи у самореалізації. За характером соціальної діяльності Інтермен з необхідністю набуває креативності, що й забезпечує його новаторське існування.

При цьому спостерігається відділення свідомості від особистості і її самостійне віртуальне буття. На цю закономірність звертає увагу й О. Гомілко. Аналізуючи феномен тілесності у мережі, О. Гомілко наголошує, що віртуальні реальності, які створюються комп'ютерною технікою, неминуче мінімізують реальний досвід живої людської тілесності, активно продукуючи ілюзію його повноти. Відбувається своєрідна десоматизація особистості. «Живе тіло», що навіть для найбільш радикального філософського міркування (наприклад, у феноменології Е. Гуссерля) є основою самоідентифікації людини, перестає виконувати цю базову роль. Рух у віртуальній реальності заміщує досвід чуттєвого контакту, торкання, тілесного переживання й регагування [3].

Специфіка інформаційної доби полягає у тому, що людина значно «відстає» від розвитку сучасного суспільства, що робить стрибок в інформаційному просторі й набуває властивостей Світового суспільства знань.

Слід звернути увагу й на те, що глобалізація й інтенсифікація соціального розвитку планетарної спільноти одночасно видозмінює онтологічну, інформаційну й організаційну засади життєустрою людини. Це

означає, що ми маємо справу з трьома закономірностями саморозгортання планетарного соціального світу, що ведуть у просторі XXI ст. до становлення онтологічної, інформаційної й організаційної єдності планетарної спільноти і мають знайти своє завершення у мультиплікаційному ефекті – породити Світове суспільство знань.

Коротко прокоментуємо, що тягне за собою кожна з вищезазначених тенденцій, які інноваційні зміни вона обумовлює і на які продукти нам треба орієнтуватись, оскільки будь-який процес обов'язково породжує певний продукт.

Провідною тут є тенденція до онтологічної єдності планетарної спільноти. Її сутність полягає у тому, що вона кількісно змінює морфологію планетарного світу в бік укрупнення організаційних структур (ЄС, Південноамериканський Союз, Євразійський Економічний Союз та ін.), а якісно – завдяки зміні властивостей структури, що від стану осередку, тобто утвореної сукупністю окремих національних держав, переходить до стану мережевості.

Атрактором становлення онтологічної єдності планетарної спільноти є Світовий ринок, що завдяки своїм компонентам (ринку товарів, послуг, капіталу, технології, інформації і міжнародному пересуванню людей, у першу чергу робочої сили) сформує протягом XXI ст. нові зони економічного розвитку. Ідеться насамперед про структури геополітичного походження, а саме: Південноамериканський Союз, Євразійський Економічний Союз і низку інших організаційних утворень, що претендують на особливий статус у політико-економічному просторі планети.

Параметрами порядку (управління) онтологічним розвитком структури Світового суспільства є, на нашу думку, соціальні мережі Інтернет, Facebook, LinkedIn, Твітер, Vkontakte, нові форми радіозв'язку – від голосового повідомлення мобільного телефону до SMS, WiFi і WiMax та ін. Це означає, що сьогодні ми ще не уявляємо повною мірою структуру й обсяг параметрів порядку, завдяки яким можемо впли-

вати на структуру і властивості мережевого суспільства. Бурхливий розвиток ІТ-технологій ще не завершився, і не всі новинки інструментарію інформаційної доби реалізовані. Поява в просторі Інтернету телеканалів, наприклад телеканалів «112 Україна», «Россия 24» та інших, є чи не найбільш яскравим тому підтвердженням.

Кінцевим продуктом фазового переходу є мережеве суспільство, яке на сьогодні ще не охоплює увесь планетарний простір, але складає ядро світової соціальної структури і проявляє тенденцію до швидкого поширення.

Тенденція до становлення інформаційної єдності планетарної спільноти полягає у переході від локально замкнених інформаційних обмінів між учасниками планетарного життя до створення органічної єдності в формі універсального суспільства знань, органічна цілісність якого забезпечується інформаційним метаболізмом, що живиться семантикою ноосфери. Структурно інформаційна цілісність утворюється завдяки інформаційному обміну смислами, у якому беруть участь людина і суспільство, що обмінюються між собою і зовнішнім середовищем генетичною, фенотипною, структурною, комунікативною, управлінською інформацією.

Атрактором формування цієї тенденції є соціальні комунікації, що забезпечують соціальну взаємодію людей між собою за допомогою обміну текстами, що циркулюють каналами соціальних комунікацій, особливо Інтернету і ЗМІ, сила їх краєологічного впливу на людину прирівнюється до впливу істини і грошей.

Параметром порядку в цьому горизонті структурних і функціональних перетворень є наукові знання про планетарне буття, універсальним інструментом – планетарна мова завдяки смислам, що закладені в її семантичні одиниці, а саме ідеалам суспільного розвитку. Мова Інтернету нині є більш впливовим засобом організаційного мислення і організаційної поведінки ніж традиційні силові методи управління поведінкою людини.

Кінцевим продуктом цієї тенденції є Світове суспільство знань. Його становлення реалізується завдяки інформаційному метаболізму, що притаманний якісно новим утворенням, а саме живим системам, оскільки забезпечує їх життєдайність і аутопоезис, тобто самовідтворення, а це притаманно функціональним (польовим) системам, наприклад, соціальним організаціям окремих країн.

Тенденція до становлення організаційної єдності планетарної спільноти полягає у переході від нині діючих національних систем державного управління і місцевого самоврядування до становлення органічної системи Світової влади, що поділяється на чотири складові: недержавну владу Світового громадянського суспільства, Світову законодавчу владу, Світову виконавчу владу і Світову судову владу; на демократичних засадах породжує Світову державу з головним виконавчим органом – Світовим урядом, єдиною нормативно-правовою системою у формі загальноцивілізаційної системи цінностей, планетарної моралі і Світовим правом.

Демократія проявляє себе в цьому контексті як параметр порядку в ході самопородження нового світоустрою. Саме вона забезпечує поки що стихійний розподіл Світової влади в організаційній матриці планетарного життя між матеріальним і духовним виробництвом, між монополярно вибудованими й агресивно налаштованими на світове панування господарськими утвореннями, між окремими національними державами і їх військово-політичними блоками. Зворотним боком за таких умов загострюється проблема переусвідомлення у контексті глобалістики явищ свободи і волі людини та її колективних утворень.

Кінцевим продуктом тут є організоване суспільство (за В. Андрущенком) [1], у якому раціонально розподілена Світова влада. Специфіка цього розподілу полягає у тому, що в новому розподілі Світової влади, нарівні зі Світовою державою (державною владою: законодавчою, виконавчою і су-

довою), бере участь Світове громадянське суспільство.

Далі можна з упевненістю сказати, що три вищерозглянуті глобалізаційні процеси, що відбуваються у горизонті (1) структури, (2) функціональних можливостей і (3) організаційної взаємодії, зливаються у єдиний процес трансформаційних перетворень світосистеми, на основі якої відбувається процес соціального метаболізму, що обслуговує якісно новий тип організації життєдіяльності планетарної спільноти – Світове суспільство знань.

Звичайно, такі перетворення морфологічної структури і прояв нових функціональних можливостей об'єктивно ведуть до потужного мультиплікаційного ефекту, а саме: а) появи нових суб'єктів соціальної дії; б) формування нової якості суспільства, тобто породження знанневого суспільства; в) нового алгоритму саморегуляції життєдіяльності планетарної спільноти у формі планетарного соціального організму.

Тож дух епохи несе нам якісно новий вид цивілізаційного устрою, а саме інформаційну цивілізацію, що передує інтелектуальній цивілізації, оскільки ми еволюціонуємо у площині соціальних змін за алгоритмом: пращівілізація – аграрна – техногенна – інформаційна – інтелектуальна – космічна.

Тепер ми можемо відтворити етапність у саморозгортанні планетарної спільноти, що повинна бути негайно покладена в зміст освітянського процесу у ХХІ ст. (табл. 1).

Глобалізаційні процеси матеріалізуються, як бачимо, у якісно нові продукти, і на планетарному соціальному полі з'являються нові гравці, що кардинально змінюють його морфологію і проявляють

якісно нові функції, на вивчення і відтворення яких має бути спрямована професійна підготовка в системі освіти ХХІ ст.

У такому випадку перед організаторами національних систем освіти і системи міжнародної освіти постає проблема вибору ідеології побудови й управління освітою в планетарному просторі. Саме вона має стабілізувати соціальний розвиток за рахунок здатності планетарної людини рухатись по щаблях Семантичного Всесвіту, поступово опановуючи його змістом за алгоритмом: архетипи – емпіричне знання – наукове знання – цінності – смисли – космічний субстрат. Це потрібно зробити для того, щоб планетарна спільнота не «звалилась» у штопор і не відхилилась від осі еволюційного саморозгортання світового і планетарного розуму.

Така постановка питання про зміст освіти майбутньої доби, що робить наше життя колективним, дещо суперечить вимогам сучасної ринкової моделі розвитку світової спільноти, оскільки зорієнтована на підготовку людини-функції (володаря набору функцій / компетенцій). Для ХХІ ст. потрібна людина культури, що має бути креативною й універсальною, тобто здатною до оволодіння все новими і новими функціями або соціальними ролями. На практиці це означає, що вона повинна постійно навчатися протягом усього життя.

Відповіддю з боку української держави на цей виклик є прийняття 01.07.2014 р. Верховною Радою України Закону № 1556-VII «Про вищу освіту» [6], що надає більш широкі можливості університетам як у плані розширення власної автономії, так і в плані впливу на соціальний розвиток людини і суспільства, оскільки вводить науку в сферу виробничої діяльності ВНЗ.

Таблиця 1

ЕТАПИ САМОРОЗГОРТАННЯ ПЛАНЕТАРНОЇ СПІЛЬНОТИ

	Перший етап	Другий етап	Третій етап	Четвертий етап	П'ятий етап	Шостий етап
Смислогенез	Архетипи	Емпіричне знання	Наукове знання	Цінності	Смисли	Космічний субстрат
Вид людини	Пращлюдина	Біологічна людина	Особистість людини	Планетарна особистість	Ноосферна особистість	Промислене людство
Вид цивілізації	Пращівілізація	Аграрна	Технічна	Інформаційна	Інтелектуальна	Космічна

Іншим законом, мається на увазі «Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», держава має посилити наукову складову сфери вітчизняної освіти [6]. Цей Закон, як записано в його преамбулі, визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави в технологічному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2006. – 498 с.
2. **Геґель Г.** Политические произведения / Г. Геґель. – М.: Наука, 1978. – 438 с.
3. **Гомілко О.** Метафізика тілесності : концепт тіла у філософському дискурсі / О. Гомілко. – К.: Наукова думка, 2001. – 340 с.
4. **Девтеров І. В.** Інтермен як нова особистість / І. В. Девтеров // Вища школа. – К.: Знання, 2011. – № 9. – С. 83–91.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
7. **Хоружий С.** Проблема постчеловека, или трансформативная антропология глазами синергической антропологии [Электронный ресурс] / С. Хоружий // Философские науки. – 2008. – № 2. – С. 10–31. – Режим доступа : http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material_sofiy/5246-problema-postcheloveka-ili-transformativnaya-antropologiya-glazami-sinergijnoj-antropologii.html.

Будемо сподіватися, що національна вища школа, насамперед автономні університети швидко опанують нові когнітивні, законодавчі й організаційні можливості інформаційної доби і найближчим часом почнуть ефективно впливати на національне і міжнародне життя, забезпечувати сталий розвиток суспільства в парадигмі зеленої економіки. Тож наступний крок у посиленні впливу освіти на соціальний розвиток – за вченими радами, ректоратами і колективами вчених університетів.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V. P.** Organized society: the problem of social self-organization and a period of radical transformations in Ukraine at the turn of the century: the experience of social-philosophical analysis / V. P. Andrushchenko. – K.: TOV "Atlant YuEmSi", 2006. – 498 p.
2. **Gegel G.** Political Works / G. Gegel – M.: Nauka, 1978. – 438 p.
3. **Gomilko O.** Metaphysics physicality Concept body in philosophical discourse / O. Gomilko. – K.: Naukova dumka, 2001. – 340 p.
4. **Devterov I. V.** Intermen as a new personality / I. V. Devterov // Vyscha shkola. – K.: Znannia, 2011. – № 9. – P. 83–91.
5. Zakon Ukrainy "About the Higher Education" [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Zakon Ukrainy "About scientific and technical activity" (proekt) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
7. **Khorunzhiy S.** Post-person problem, or transformation anthropology as synergy anthropology view [Electronic resource] / S. Khorunzhiy // Filosofskie nauki. – 2008. – № 2. – P. 10–31. – Access mode : http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material_sofiy/5246-problema-postcheloveka-ili-transformativnaya-antropologiya-glazami-sinergijnoj-antropologii.html.